

Zaak C-321/22

Samenvatting van het verzoek om een prejudiciële beslissing overeenkomstig artikel 98, lid 1, van het Reglement voor de procesvoering van het Hof van Justitie

Datum van indiening:

5 mei 2022

Verwijzende rechter:

Sąd Rejonowy dla Warszawy - Śródmieścia w Warszawie (Polen)

Datum van de verwijzingsbeslissing:

22 februari 2022

Verzoekende partijen en verwerende partijen in reconventie:

ZL

KU

KM

Verwerende partij en verzoekende partij in reconventie:

Provident Polska S.A.

Voorwerp van de procedures in het hoofdgeding

De door ZL, KU en KM ingestelde vorderingen strekken in wezen tot verklaring van de nietigheid of onwerkzaamheid van de door hen gesloten leningsovereenkomsten met betrekking tot de niet-rentekosten, te weten commissieloon en een vergoeding voor het flexibele aflossingsplan of een afsluitvergoeding.

Voorwerp en rechtsgrondslag van de prejudiciële verwijzing

In de eerste plaats heeft de verwijzende rechter twijfels over de vraag of contractuele bedingen waarbij het bedrag van de aan de verkoper verschuldigde vergoeding of commissielonen wordt vastgesteld, krachtens artikel 3, lid 1, van richtlijn 93/13 als oneerlijk kunnen worden aangemerkt op de enkele grond dat zij

kennelijk buitensporig zijn. In de tweede plaats moet volgens de verwijzende rechter worden nagegaan of artikel 7, lid 1, van richtlijn 93/13 en het doeltreffendheidsbeginsel in de weg staan aan een bepaling van nationaal recht (artikel 189 k.p.c.) en aan nationale rechtspraak op grond waarvan het ontbreken van procesbelang uitsluit dat een declaratoire vordering kan worden ingesteld. In de derde plaats vraagt de verwijzende rechter zich onder meer in het kader van artikel 6, lid 1 van richtlijn 93/13 af of een leningsovereenkomst verder kan worden uitgevoerd of nietig moet worden verklaard indien wordt geoordeeld dat de bedingen in de leningsovereenkomsten waarin is bepaald dat de aflossing van de termijnen van die overeenkomsten slechts contant en rechtstreeks aan een werknemer van de kredietgever in de woonplaats van de kredietnemer kan worden voldaan, oneerlijke bedingen vormen.

Prejudiciële vragen

1. Moet artikel 3, lid 1, van richtlijn 93/13/EEG van de Raad van 5 april 1993 betreffende oneerlijke bedingen in consumentenovereenkomsten aldus worden uitgelegd dat een beding dat aan de verkoper een vergoeding of commissieloon toekent die of dat kennelijk hoog is in verhouding tot de door hem aangeboden dienst, op grond daarvan als oneerlijk kan worden aangemerkt?
2. Moet artikel 7, lid 1, van richtlijn 93/13/EEG van de Raad van 5 april 1993 betreffende oneerlijke bedingen in consumentenovereenkomsten aldus worden uitgelegd dat het zich verzet tegen bepalingen van nationaal recht of tegen een rechterlijke uitlegging van die nationale bepalingen dat een procesbelang van de consument vereist is voor de toewijzing van een door de consument tegen de verkoper ingestelde vordering tot nietigverklaring of verklaring van onwerkzaamheid van een overeenkomst of een onderdeel daarvan die of dat oneerlijke bedingen bevat?
3. Moeten artikel 6, lid 1, van richtlijn 93/13 van de Raad van 5 april 1993 betreffende oneerlijke bedingen in consumentenovereenkomsten alsmede de beginselen van doeltreffendheid, evenredigheid en rechtszekerheid aldus worden uitgelegd dat zij toestaan dat een leningsovereenkomst waarvan het enige contractuele beding dat de wijze van aflossing van de lening bepaalt als oneerlijk is aangemerkt, na schrapping van dat beding niet kan voortbestaan en dus nietig is?

Aangevoerde bepalingen van Unierecht

- 1 Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie: artikel 169, lid 1.
- 2 Handvest van de grondrechten van de Europese Unie: artikel 38.

- 3 Richtlijn 93/13/EEG van de Raad van 5 april 1993 betreffende oneerlijke bedingen in consumentenovereenkomsten: vierde, eenentwintigste en vierentwintigste overweging; artikel 3, lid 1; artikel 6, lid 1; artikel 7, lid 1.

Aangevoerde bepalingen van nationaal recht

- 4 Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (grondwet van de Republiek Polen) van 2 april 1997: artikel 76.
- 5 Ustawa Kodeks cywilny (burgerlijk wetboek; hierna: „k.c.”) van 23 april 1964: artikel 5, artikel 22¹, artikel 43¹, artikel 58, leden 1 tot en met 3, artikel 65, lid 1, artikel 353¹, artikel 359, artikel 385¹, artikel 385², artikel 405, artikel 410 en artikel 720, lid 1.
- 6 Ustawa Kodeks postępowania cywilnego (wetboek van burgerlijke rechtsvordering; hierna: „k.p.c.”) van 17 november 1964: artikel 189, artikel 316, lid 1, artikel 363, lid 1, artikel 365, lid 1.
- 7 Ustawa o kredycie konsumenckim (wet op het consumentenkrediet; hierna „u.k.k.”) van 12 mei 2011: artikel 3, lid 1, artikel 3, lid 2, punt 1, artikel 4, lid 1, punt 1, artikel 5, punten 6 tot en met 8, artikel 30, lid 1, artikel 36a, lid 2.
- 8 Obwieszczenie Ministra Sprawiedliwości z 7 stycznia 2016 r. w sprawie wysokości odsetek ustawowych (mededeling van de minister van Justitie van 7 januari 2016 betreffende het wettelijke rentetarief).

Korte uiteenzetting van de feiten en van de procedure

- 9 ZL heeft op 11 september 2019 met Provident Polska S.A. (hierna: „Provident”) voor een periode van 90 weken een overeenkomst voor het verstrekken van een geldlening, een „wekelijkse lening in contanten”, gesloten. De gedetailleerde bedingen van de overeenkomst bepaalden onder meer dat het bedrag dat contant aan de klant zou worden betaald en tegelijk het totale bedrag van de lening 8 100 Poolse zloty (PLN) zou bedragen (posten A1 en A), het commissieloon voor de kredietverlening 4 050 PLN (post B), de afsluitvergoeding 40 PLN (post C), de vergoeding voor het flexibele aflossingsplan 2 066 PLN (post D), de jaarlijkse rentevoet 10 % zou zijn (post E), het totale rentebedrag 1 275,73 PLN zou bedragen (post E), het brutobedrag van de lening 14 256 PLN (post F), de totale kosten van de lening 7 431,73 PLN zouden bedragen (post G), het totale door de consument te betalen bedrag 15 531,73 PLN zou bedragen (post H) en het effectieve jaarlijkse rentepercentage 132,53 % zou zijn (post I).
- 10 De leningsovereenkomst bevatte ook een algemeen deel, te weten een modelovereenkomst van Provident, volgens welke het totale bedrag van de lening (post A) de som is van alle middelen die de kredietgever op grond van de overeenkomst aan de klant ter beschikking stelt, met uitsluiting evenwel van het

gedeelte van het brutobedrag van de lening dat aan de klant ter beschikking is gesteld ter dekking van de kosten van de lening die de kredietgever op grond van de overeenkomst aan de klant ter beschikking stelt, dat wil zeggen de kosten die de klant bij het sluiten van de overeenkomst verschuldigd is: het commissieloon voor de kredietverlening, de afsluitvergoeding en de vergoeding voor het flexibele aflossingsplan, die op het brutobedrag van de lening in mindering worden gebracht.

- 11 Volgens dat algemene deel van de overeenkomst bedroeg het brutobedrag van de lening (post F) het totaalbedrag van de uit hoofde van de overeenkomst aan de klant verstrekte lening, bestaande uit het totale bedrag van de lening en het deel van de lening dat bestemd was ter dekking van de gefinancierde kosten, dat wil zeggen de kosten die de klant bij het sluiten van de overeenkomst verschuldigd is, het commissieloon voor de kredietverlening, de afsluitvergoeding en de vergoeding voor het flexibele aflossingsplan, die op het brutobedrag van de lening in mindering werden gebracht. Het brutobedrag van de lening is gelijk aan het totale bedrag van de lening (post A) en de vergoedingen uit posten B, C en D.
- 12 Vervolgens omvatten de totale kosten van de lening (post G) alle kosten die de klant in verband met de leningsovereenkomst moet betalen, met name: a) de rente, vergoedingen en commissielonen; b) de kosten in verband met nevendiensten, indien de betaling daarvan noodzakelijk is om de lening volgens de aangeboden voorwaarden te verkrijgen. Het door de consument te betalen totale bedrag (post H) is de som van de totale kosten van de lening en het totale bedrag van de lening. De basis voor de berekening van de door de klant aan de kredietgever verschuldigde rente is het brutobedrag van de lening (post F).
- 13 In het geval van de „wekelijkse lening in contanten” heeft de klant ermee ingestemd om de lening uitsluitend in contanten terug te betalen via een adviseur, tijdens diens wekelijkse bezoeken aan de woonplaats van de klant op een adres op het grondgebied van de Republiek Polen.
- 14 Het „flexibele aflossingsplan” is daarentegen een pakket van prestaties in het kader van een overeenkomst dat het mogelijk maakt de lening te beheren en bestaat uit: een periodieke onderbreking in de aflossing en de garantie dat de verplichting tot terugbetaling wordt opgeheven. De kredietgever brengt voor zijn diensten in het kader van het flexibele aflossingsplan een vergoeding in rekening in de vorm van een vergoeding voor het flexibele aflossingsplan (post D). „Periodieke onderbreking van de aflossing” betekent in het geval van een „wekelijkse lening in contanten” de dienst van de kredietgever die erin bestaat de aflossing van de termijnen volgens het oorspronkelijke in het contract opgenomen tijdschema met 1 tot 4 termijnen uit te stellen zonder opgave van reden. De „garantie dat de verplichting tot terugbetaling wordt opgeheven” omvat daarentegen het contractuele beding dat de kredietgever de klant in geval van overlijden van de klant tijdens de looptijd van het contract bevrijdt van de schuld met betrekking tot alle verplichtingen die op de datum van het overlijden van de klant nog niet zijn betaald uit hoofde van het contract.

- 15 De door KU met Provident en KM met IPF Polska sp. z o.o. (de rechtsvoorganger van Provident) gesloten leningsovereenkomsten bevatten voorwaarden die soortgelijk zijn aan de hierboven in de punten 9 tot en met 14 beschreven voorwaarden.

Voornaamste argumenten van partijen in het hoofdgeding

- 16 Verzoeksters voeren ter onderbouwing van hun vordering aan dat de bedingen van de leningsovereenkomst betreffende het commissieloon en de vergoeding voor het flexibele aflossingsplan of de afsluitvergoeding oneerlijke bedingen (onrechtmatige contractuele bedingen) vormen wegens de kennelijk te hoge bedragen ervan. ZL en KU stellen in wezen dat verweerster uit hoofde van de verstrekking van een lening inkomsten kan ontvangen, maar enkel kapitaalrente en een afsluitvergoeding, beperkt tot een redelijk bedrag, dat wil zeggen 40 PLN. Het gegeven dat verzoeksters bijkomende kosten ten belope van 75,5 % (of 92,07 % in het geval van KM) van de ter beschikking gestelde hoofdsom moeten dragen is een maatregel die erop is gericht de winst van verweerster te maximaliseren, met als gevolg dat de consument, in verhouding tot het eigenlijke bedrag dat hij ontvangt naar aanleiding van het sluiten van de overeenkomst, onevenredige en disproportionele kosten moet dragen voor het verkrijgen van de lening. Een dergelijk hoog commissieloon zou in strijd zijn met de goede zeden, met de gelijkwaardigheid van de prestaties van de overeenkomst, met de billijkheid van het handelsverkeer en met de normale winst van een verkoper die op een eerlijke manier zakendoet. Het commissieloon wordt evenmin gerechtvaardigd door het risico van de uitgeoefende economische activiteit.

Korte uiteenzetting van de motivering van de verwijzing

- 17 **De eerste prejudiciële vraag** betreft de uitlegging van artikel 3, lid 1, van richtlijn 93/13. Volgens vaste rechtspraak heeft de bevoegdheid van het Hof betrekking op de uitlegging van de criteria die de nationale rechter kan of moet toepassen wanneer hij een contractueel beding toetst aan deze richtlijn, en met name bij het onderzoek of een beding oneerlijk is in de zin van artikel 3, lid 1, van deze richtlijn, met dien verstande dat het aan die rechter staat om zich in het licht van de omstandigheden van het betrokken geval uit te spreken over de concrete kwalificatie van een bepaald contractueel beding. Daaruit volgt dat het Hof zich in zijn antwoord dient te beperken tot het verschaffen van aanwijzingen waarmee de verwijzende rechter geacht wordt rekening te houden bij de beoordeling van het oneerlijke karakter van het betrokken beding.¹

¹ Arresten van 9 november 2010, VB Pénzügyi Lízing, C-137/08, EU:C:2010:659, punt 44; 14 maart 2013, Aziz, C-415/11, EU:C:2013:164, punt 66; 21 maart 2013, RWE Vertrieb, C-92/11, EU:C:2013:180, punt 48, en 16 januari 2014, Constructora Principado, C-226/12, EU:C:2014:10, punt 20; beschikking van 3 april 2014, Sebestyén, C-342/13, EU:C:2014:1857, punt 25; arresten van 10 september 2014, Kušionová, C-34/13, EU:C:2014:2189, punt 73; 3 oktober 2019, Kiss en CIB Bank, C-621/17, EU:C:2019:820, punt 47; 27 januari 2021, Dexia

- 18 Het Hof van Justitie heeft er ook herhaaldelijk op gewezen dat de nationale rechter wat betreft de vraag of een beding in strijd met de goede trouw het evenwicht tussen de uit de overeenkomst voortvloeiende rechten en verplichtingen van de partijen ten nadele van de consument aanzienlijk verstoort, moet nagaan of de verkoper er bij een eerlijke en billijke handelwijze jegens de consument redelijkerwijs van kon uitgaan dat de consument dat beding zou aanvaarden indien daarover was onderhandeld.²
- 19 Daarenboven heeft het Hof geoordeeld dat bij de bepaling of een bepaald beding ten nadele van de consument een „aanzienlijke verstoring van het evenwicht” tussen de uit een overeenkomst voortvloeiende rechten en verplichtingen van partijen veroorzaakt, met name rekening moet worden gehouden met de toepasselijke regels van het nationale recht wanneer partijen op dit punt geen regeling hebben getroffen. Aan de hand van een dergelijk vergelijkend onderzoek kan de nationale rechter bepalen of en, in voorkomend geval, in welke mate de overeenkomst de consument in een minder gunstige rechtspositie plaatst dan het geldende nationale recht bepaalt. Daarbij is het ook relevant om na te gaan in welke juridische situatie de consument verkeert, gelet op de middelen waarover hij volgens de nationale regeling beschikt om een einde te maken aan het gebruik van oneerlijke bedingen.³
- 20 Tot slot heeft het Hof gepreciseerd dat een aanzienlijke verstoring van het evenwicht namelijk kan voortvloeien uit het enkele feit dat de rechtspositie waarin de consument als partij bij de betrokken overeenkomst krachtens de toepasselijke nationale bepalingen verkeert, in voldoende ernstige mate wordt aangetast doordat de inhoud van de rechten die de consument volgens die bepalingen aan die overeenkomst ontleent, wordt beperkt of de uitoefening van die rechten wordt belemmerd dan wel doordat aan de consument een extra verplichting wordt opgelegd waarin de nationale bepalingen niet voorzien.⁴

Nederland, C-229/19 en C-289/19, EU:C:2021:68, punt 45; 10 juni 2021, BNP Paribas Personal Finance, C-609/19, EU:C:2021:469, punt 60, en 10 juni 2021, BNP Paribas Personal Finance, C-776/19–C-782/19, EU:C:2021:470, punt 92.

² Arrest van 14 maart 2013, Aziz, C-415/11, EU:C:2013:164, punt 69; beschikkingen van [14 november 2013], Banco Popular Español en Banco de Valencia, C-537/12, EU:C:2013:759, punt 66, en 3 april 2014, Sebestyén, C-342/13, EU:C:2014:1857, punt 28; arresten van 3 oktober 2019, Kiss en CIB Bank, C-621/17, EU:C:2019:820, punt 50; 7 november 2019, Profi Credit Polska, C-419/18 en C-483/18, EU:C:2019:930, punt 55; 3 september 2020, Profi Credit Polska, C-84/19, C-222/19 en C-252/19, EU:C:2020:631, punt 93; 10 juni 2021, BNP Paribas Personal Finance, C-609/19, EU:C:2021:469, punt 66, en 10 juni 2021, BNP Paribas Personal Finance, C-776/19–C-782/19, EU:C:2021:470, punt 97.

³ Arrest van 14 maart 2013, Aziz, C-415/11, EU:C:2013:164, punt 68; beschikkingen van [14 november 2013], Banco Popular Español en Banco de Valencia, C-537/12, EU:C:2013:759, punt 65, en 3 april 2014, Sebestyén, C-342/13, EU:C:2014:1857, punt 27; arrest van 27 januari 2021, Dexia Nederland, C-229/19 en C-289/19, EU:C:2021:68, punt 48.

⁴ Arresten van 6 januari 2014, Constructora Principado, C-226/12, EU:C:2014:10, punten 21 en 23; 3 oktober 2019, Kiss en CIB Bank, C-621/17, EU:C:2019:820, punt 51; 3 september 2020,

- 21 Met de onderhavige prejudiciële vraag wenst de verwijzende rechter te vernemen of het, om een contractueel beding als oneerlijk aan te kunnen merken, voldoende is om vast te stellen dat het de consument verplicht een prestatie te verrichten die kennelijk te hoog is ten opzichte van de prestatie van de verkoper. Volgens de verwijzende rechter geeft de analyse van de rechtspraak van het Hof tot op heden geen eenduidig antwoord op deze vraag.
- 22 In zijn arrest van 26 maart 2020 heeft het Hof gepreciseerd dat „artikel 1, lid 2, van richtlijn 93/13/EEG van de Raad van 5 april 1993 betreffende oneerlijke bedingen in consumentenovereenkomsten aldus moet worden uitgelegd dat een contractueel beding dat de totale niet-rentekosten van het krediet vaststelt met inachtneming van het in een nationale bepaling vastgestelde maximumbedrag, zonder noodzakelijkerwijs rekening te houden met de werkelijk gemaakte kosten, niet van de werkingssfeer van deze richtlijn is uitgesloten”.⁵
- 23 Deze overweging is ontwikkeld in het arrest van het Hof van 3 september 2020, waarin is gepreciseerd dat de niet-rentekosten van het krediet, waarvoor krachtens de nationale wetgeving een bovengrens geldt, hoewel zij onder die bovengrens blijven, toch kunnen leiden tot een aanzienlijke verstoring van het evenwicht in de zin van de rechtspraak van het Hof, indien de als tegenprestatie verrichte diensten redelijkerwijs niet behoren tot de handelingen die zijn verricht in het kader van de sluiting of het beheer van de kredietovereenkomst, of wanneer de bedragen die als kosten voor de verstrekking en het beheer van de lening voor rekening van de consument komen, duidelijk niet in verhouding staan tot het bedrag van de lening. Het staat aan de verwijzende rechter om bij zijn onderzoek of die bedingen het evenwicht ten nadele van de kredietnemer aanzienlijk verstoren, in dit verband rekening te houden met de effecten van de andere contractuele bedingen. In dergelijke omstandigheden kan, gelet op het uit artikel 5 van richtlijn 93/13 voortvloeiende vereiste van transparantie, niet worden aangenomen dat de verkoper, bij een transparante handelwijze jegens de consument, redelijkerwijs ervan uit kon gaan dat de consument een dergelijk beding zou aanvaarden indien daarover was onderhandeld. Uit het voorgaande volgt dat artikel 3, lid 1, van richtlijn 93/13 aldus moet worden uitgelegd dat een contractueel beding inzake de niet-rentekosten van het krediet waarbij deze kosten onder een wettelijke bovengrens worden vastgesteld en kosten van de economische activiteit van de kredietgever worden afgewenteld op de consument, kan leiden tot een aanzienlijke verstoring van het evenwicht tussen de uit de overeenkomst voortvloeiende rechten en verplichtingen van partijen ten nadele van de consument, wanneer dat beding de consument kosten laat dragen die niet in verhouding staan tot de

Profi Credit Polska, C-84/19, C-222/19 en C-252/19, EU:C:2020:631, punt 92, en 27 januari 2021, Dexia Nederland, C-229/19 en C-289/19, EU:C:2021:68, punt 49.

⁵ Arrest van 26 maart 2020, Mikrokasa en Revenue Niestandaryzowany Sekurytyzacyjny Fundusz Inwestycyjny Zamknięty w Warszawie, C-779/18, EU:C:2020:236, punt 58.

prestaties en het ontvangen bedrag van de lening, hetgeen de verwijzende rechter dient na te gaan.⁶

- 24 Bovendien heeft het Hof in zijn arrest van 16 juli 2020 vastgesteld dat een beding in een tussen een consument en een financiële instelling gesloten leningsovereenkomst volgens welke de consument openingskosten moet betalen, het evenwicht tussen de uit de overeenkomst voortvloeiende rechten en verplichtingen van de partijen in strijd met het vereiste van goede trouw aanzienlijk kan verstoren ten nadele van de consument wanneer de financiële instelling niet aantoont dat die kosten overeenkomen met daadwerkelijk verrichte diensten en gedane uitgaven, waarbij het aan de verwijzende rechter staat om dit te verifiëren.⁷
- 25 In het arrest van 26 februari 2015 heeft het Hof van Justitie echter geoordeeld dat als oneerlijke bedingen zouden moeten worden aangemerkt, de contractuele voorwaarden in de zin van richtlijn 93/13 die voorzien in de betaling van een hoog commissieloon met het oog op afbetaling van het krediet, wanneer het risico van niet-betaling reeds gedekt is door een hypotheek, terwijl de bank de consument in ruil voor het commissieloon geen enkele prestatie heeft geleverd.⁸
- 26 Uit deze arresten lijkt voort te vloeien dat het Hof van Justitie de mogelijkheid heeft om bedingen van een leningsovereenkomst of kredietovereenkomst waarbij de hoogte van het commissieloon of de kosten is vastgesteld, oneerlijk te verklaren wanneer het bedrag ervan kennelijk buitensporig is of de consument als tegenprestatie geen enkele reële prestatie ontvangt. Een onderzoek van andere arresten van het Hof lijkt echter tot een andere conclusie te leiden.
- 27 In het arrest van 16 april 2014 heeft het Hof van Justitie immers geoordeeld dat het voor een „aanzienlijke verstoring van het evenwicht” niet nodig is dat de kosten die uit hoofde van een contractueel beding ten laste komen van de consument, in verhouding tot het bedrag van de betrokken transactie ernstige financiële gevolgen voor hem hebben⁹, terwijl de vraag of een dergelijke aanzienlijke verstoring van het evenwicht heeft plaatsgevonden niet louter kan worden beantwoord op basis van een kwantitatieve financiële beoordeling die berust op een vergelijking tussen het totale bedrag van de transactie waarop de overeenkomst betrekking heeft en de kosten die overeenkomstig dat beding voor rekening komen van de consument.¹⁰

⁶ Arrest van 3 september 2020, Profi Credit Polska, C-84/19, EU:C:2020:631, punten 95-97.

⁷ Arrest van 16 juli 2020, Caixabank en Banco Bilbao Vizcaya Argentaria, C-224/19 en C-259/19, EU:C:2020:578, punt 79.

⁸ Arrest van 26 februari 2015, Matei, C-143/13, EU:C:2015:127, punten 70-71.

⁹ Arrest van 16 januari 2014, Constructora Principado, C-226/12, EU:C:2014:10, punt 31.

¹⁰ Arrest van 16 januari 2014, Constructora Principado, C-226/12, EU:C:2014:10, punt 22.

- 28 Evenzo heeft het Hof in het arrest van 18 november 2021 verklaard dat het onderzoek of er ten nadele van de consument sprake is van een aanzienlijke verstoring van het evenwicht tussen de uit de overeenkomst voortvloeiende rechten en verplichtingen van de partijen, niet beperkt mag blijven tot een kwantitatieve financiële beoordeling die berust op een vergelijking tussen het totale bedrag van de transactie waarop de overeenkomst betrekking heeft en de kosten die overeenkomstig dat beding voor rekening komen van de consument.¹¹
- 29 In zijn arrest van 3 oktober 2019 heeft het Hof daarentegen vastgesteld dat artikel 4, lid 2, en artikel 5 van richtlijn 93/13 aldus moeten worden uitgelegd dat het vereiste dat een contractueel beding duidelijk en begrijpelijk is geformuleerd, niet gebiedt dat contractuele bedingen in een met een consument gesloten leningsovereenkomst waarover niet afzonderlijk is onderhandeld, zoals aan de orde in het hoofdgeding, waarin de door de consument te dragen beheerskosten en uitbetalingsprovisie alsmede de wijze van berekening van die kosten en het tijdstip van betaling ervan precies worden bepaald, ook moeten specificeren welke diensten als tegenprestatie voor die kosten worden verricht.¹² Deze conclusie is des te belangrijker wanneer bovendien rekening wordt gehouden met de in hetzelfde arrest geformuleerde opvatting dat de door artikel 5 van richtlijn 93/13 vereiste transparantie van een contractueel beding een van de elementen is waarmee rekening moet worden gehouden bij de door de nationale rechter krachtens artikel 3, lid 1, van die richtlijn uit te voeren beoordeling van het oneerlijke karakter van dat beding. Bij die beoordeling staat het aan die rechter om, in het licht van alle omstandigheden van het geval in de eerste plaats na te gaan of het vereiste van goede trouw is nageleefd en, in de tweede plaats, of er sprake is van een aanzienlijke verstoring van het evenwicht ten nadele van de consument in de zin van die laatste bepaling.¹³ Op grond van bovenstaande overwegingen is het Hof tot de conclusie gekomen dat artikel 3, lid 1, van richtlijn 93/13 aldus moet worden uitgelegd dat een contractueel beding inzake de beheerskosten van een lening, zoals aan de orde in het hoofdgeding, waarbij niet ondubbelzinnig kan worden vastgesteld welke specifieke diensten als tegenprestatie worden verricht, in beginsel niet in strijd met de goede trouw het evenwicht tussen de uit de overeenkomst voortvloeiende rechten en verplichtingen van de partijen ten nadele van de consument aanzienlijk verstoort.¹⁴
- 30 Volgens de verwijzende rechter is het begrijpelijk dat vennootschappen die leningen verstrekken een economische activiteit uitoefenen en dat hun hoofddoel dus het maken van winst is. Een dergelijke verkoper moet niet alleen de verschillende bedrijfskosten van zijn onderneming dekken (personeelskosten, huur van panden, belastingen, kantoorbenodigdheden enzovoort), maar ook de

¹¹ Arrest van 18 november 2021, A. S.A., C-212/20, EU:C:2021:934, punt 66.

¹² Arrest van 3 oktober 2019, Kiss en CIB Bank, C-621/17, EU:C:2019:820, punt 45.

¹³ Arrest van 3 oktober 2019, Kiss en CIB Bank, C-621/17, EU:C:2019:820, punt 49.

¹⁴ Arrest van 3 oktober 2019, Kiss en CIB Bank, C-621/17, EU:C:2019:820, punt 56.

consument een zodanige vergoeding aanrekenen die hem een voldoende hoge winst oplevert. Het is ook begrijpelijk dat Provident ervan moet uitgaan dat sommige van haar klanten het hun geleende geld niet zullen terugbetalen omdat hun financiële of persoonlijke omstandigheden hen dat onmogelijk maakten, en het is ook mogelijk dat sommige kredietnemers te kwader trouw handelen, waardoor de onderneming het geld in feite niet zal kunnen terugvorderen.

- 31 De verwijzende rechter is echter van mening dat zelfs indien al deze feiten in aanmerking worden genomen, dit niet rechtvaardigt dat Provident een vergoeding aanrekent ter hoogte van de bedragen in de overeenkomsten die in de behandelde zaken zijn voorgelegd.
- 32 Het Hof houdt in dit verband rekening met het feit dat de consument in het geval van de vergoeding voor het flexibele aflossingsplan in ruil voor de mogelijkheid om de betaling van de termijnen verschillende keren uit te stellen – een vrij gering voordeel dus – een zeer hoge vergoeding moet betalen. Het is in dit verband bijzonder belangrijk dat de kredietnemer geen afstand kan doen van de bovengenoemde dienst: voor elke door Provident aangeboden lening moet de consument van de bovengenoemde dienst gebruikmaken en dus een aanzienlijke vergoeding betalen. Op basis van deze elementen kan in wezen worden geconcludeerd dat Provident vooral in de betrokken dienst en vergoeding heeft voorzien om de door haar verkregen inkomsten uit elke leningsovereenkomst te verhogen en niet om de kredietnemers nuttige diensten aan te bieden. De dienst van het flexibele aflossingsplan is dus in wezen fictief en het werkelijke doel van de contractuele bedingen betreffende deze dienst is de rechtvaardiging van extra kosten die ten laste van de consument komen.
- 33 Daarentegen biedt Provident in ruil voor het commissieloon geen andere dienst aan dan de lening zelf, zodat het commissieloon voor de kredietgever uitsluitend winst en voor de kredietnemer uitsluitend kosten vormt. Een soortgelijke conclusie geldt voor de zogenoemde afsluitvergoeding, aangezien daar niets anders tegenover staat dan de lening zelf, terwijl de kosten van het opstellen van de eigenlijke overeenkomst met de consument (kosten van printertoner, papier, inschakeling van een medewerker van de vennootschap enzovoort) zo laag zijn dat zij in beginsel buiten beschouwing kunnen blijven.
- 34 Uit het geheel van de gegevens over de betrokken leningen blijkt dat Provident zijn economische activiteit voornamelijk lijkt te baseren op het verstrekken van leningen aan consumenten aan vrij kleine bedragen (tussen 4 000 PLN en 11 000 PLN) voor een periode tussen één en twee jaar. De winst van het bedrijf is afkomstig van rente, maar vooral van zeer hoge commissielonen en vergoedingen (voornamelijk voor het flexibele aflossingsplan). Hoewel deze kosten binnen de door de bepalingen van de u.k.k. gestelde grenzen blijven, vormen zij een aanzienlijke last voor de kredietnemers, die in de regel tussen 70 en 90 % van het geleende bedrag uitmaken (alleen in één geval bedroeg dit „slechts” 46 % van de hoofdsom van de lening). Bovendien bestaat een aanzienlijk deel van de klanten van Provident uit dezelfde personen. Een groot deel van de kredietnemers die

kortlopende leningen aangaan, zijn consumenten met problemen op het gebied van het beheer van hun financiën, die daardoor geen lening bij een bank kunnen krijgen en daarom een beroep doen op de diensten van kredietinstellingen die leningen tegen zeer ongunstige voorwaarden aanbieden. De hoge kosten van dergelijke leningen hebben tot gevolg dat deze consumenten niet in staat zijn deze af te lossen en, om ze terug te betalen, nog meer leningen aangaan, waardoor zij in een zogenoemde schuldspiraal terechtkomen.

- 35 Iemand die bijvoorbeeld een lening van 5 000 PLN afsluit met kosten ten belope van 90 % van het geleende bedrag, zal in totaal 9 500 PLN moeten terugbetalen. Indien de consument niet over dergelijke middelen beschikt en een tweede lening aangaat – ditmaal voor 9 500 PLN, maar eveneens met kosten ten belope van 90 % van het geleende bedrag – zal het terug te betalen bedrag reeds 18 050 PLN bedragen. Als deze cyclus zich nog een paar keer herhaalt, zal de consument in het geval van een derde lening 34 295 PLN moeten terugbetalen; in het geval van een vierde lening 65 160 PLN, in het geval van een vijfde lening 123 805 PLN, in het geval van een zesde lening 235 229 PLN en in het geval van een zevende lening 446 936 PLN, waarbij het daadwerkelijke leningsbedrag van de kredietgever (5 000 PLN) slechts 1 % van de vordering zal uitmaken, terwijl 99 % winst van de kredietgever zal zijn.
- 36 Uit het bovenstaande voorbeeld blijkt duidelijk dat zelfs het afsluiten van de eerste lening voor een betrekkelijk gering bedrag, maar tegen zeer ongunstige voorwaarden, de consument in een (exponentieel groeiende) schuldspiraal heeft doen belanden, die leidt tot het onvermogen om aan de verplichtingen te voldoen, en in extreme gevallen tot het verlies van alle activa en de noodzaak om het faillissement van de consument aan te vragen. Het probleem van de schuldspiraal was reeds in het nationale recht vastgesteld, hetgeen heeft geleid tot de invoering van bepalingen inzake de maximale rente (artikel 359, lid 2¹ k.c.), die momenteel 7,2 % per jaar bedraagt, en inzake de maximale niet-rentekosten van een consumentenkrediet (artikel 36a, lid 2, u.k.k.), die niet hoger mogen zijn dan het totale kredietbedrag. Het nationale recht en het Unierecht bevatten echter geen bepalingen die de seriële verstrekking van zeer dure kortetermijnleningen aan consumenten uitsluiten. De enige oplossing die mogelijk lijkt om te voorkomen dat de consument in een schuldspiraal terechtkomt, is dan ook de contractuele bedingen met kennelijk buitensporige kosten en vergoedingen als oneerlijk aan te merken. Het nadeel van de consument vloeit immers niet voort uit het feit dat de verkoper de overeenkomst op het gebied van de kosten van de lening op onbegrijpelijke wijze heeft geformuleerd of de gevolgen ervan niet heeft uitgelegd, maar uit het feit dat de consument kennelijk hoge kosten worden aangerekend.
- 37 Met zijn **tweede prejudiciële vraag** wenst de verwijzende rechter te vernemen of het vereiste van procesbelang om een vordering tot nietigheid en/of onwerkzaamheid van een overeenkomst of een deel ervan toe te wijzen, niet in strijd is met artikel 7, lid 1, van richtlijn 93/13 en het doeltreffendheidsbeginsel. Het probleem is dat de nationale rechter, indien de consument een declaratoire

vordering instelt en de onwerkzaamheid of nietigheid van de overeenkomst of van een deel ervan aantoont maar geen procesbelang, gelet op artikel 189 k.p.c. genoodzaakt zal zijn de vordering van de consument enkel en alleen al wegens het ontbreken van procesbelang af te wijzen.

- 38 Overeenkomstig artikel 189 k.p.c. is voor de toewijzing van een declaratoire vordering vereist dat de rechter het procesbelang vaststelt, dat op datum van beëindiging van de terechtzitting moet bestaan (artikel 316, lid 1, k.p.c.). Het begrip procesbelang is niet gedefinieerd in de nationale wetgeving, maar is herhaaldelijk onderzocht in de Poolse rechtspraak.
- 39 Zo moet volgens de rechtspraak van de Sąd Najwyższy (hoogste rechter in burgerlijke en strafzaken, Polen) onder procesbelang worden verstaan: een objectieve noodzaak tot bescherming van de rechtspositie van de verzoeker, wiens rechten zijn of kunnen worden bedreigd, of over het bestaan of de inhoud waarvan onzekerheid bestaat. Voor de beoordeling van het procesbelang zijn geïndividualiseerde, soepele criteria vereist, waarbij rekening wordt gehouden met de in artikel 189 k.p.c. bedoelde doelgerichtheid van een vordering. Een van de overwegingen die worden onderzocht bij de beoordeling van de doelgerichtheid van een declaratoire vordering is de relevantie die een declaratoir vonnis zou hebben voor de rechtspositie van de verzoeker. Het bestaan van een procesbelang blijkt uit de mogelijkheid om een geding op deze wijze definitief te beëindigen, terwijl het niet-bestaan ervan blijkt uit de mogelijkheid om door middel van een andere vordering een vollediger bescherming van de rechten van de verzoeker te verkrijgen.
- 40 Aangezien het begrip procesbelang in het nationale recht niet is gedefinieerd, staat het aan de nationale rechter om per geval te beoordelen of verzoeker een procesbelang heeft. Dit betekent dat er zich situaties kunnen voordoen waarin de vraag of er sprake is van procesbelang in zeer gelijksoortige of zelfs identieke gevallen door verschillende rechters verschillend wordt beoordeeld. Zo heeft een deel van de rechtsprekende formaties van de Sąd Rejonowy dla Warszawy - Śródmieścia w Warszawie (rechter in eerste aanleg Warschau, Polen) in analoge zaken betreffende de vaststelling van de nietigheid of de onwerkzaamheid van door consumenten met Provident gesloten overeenkomsten geoordeeld dat de consumenten een procesbelang hadden, terwijl een ander deel van die rechtsprekende formaties van die rechterlijke instantie heeft geoordeeld dat er geen sprake was van een procesbelang, wat een grond was om die beroepen te verwerpen. Belangrijk is dat de rechterlijke instanties in alle aangehaalde zaken unaniem van oordeel waren dat de bedingen in de overeenkomsten van de verwerende vennootschap waarin het commissieloon en de vergoeding voor het flexibele aflossingsplan op kennelijk buitensporige bedragen waren vastgesteld, oneerlijk waren. Uit deze omstandigheid volgt dus dat er zelfs binnen eenzelfde rechterlijke instantie meningsverschillen kunnen bestaan over de vraag of verzoeker een procesbelang heeft. Deze omstandigheid kan de verwezenlijking van de doelstellingen van richtlijn 93/13 ondermijnen aangezien een consument, zelfs wanneer het oneerlijke karakter van de bedingen in een met een verkoper

gesloten overeenkomst duidelijk is, twijfel kan hebben over het instellen van een vordering tot nietigverklaring of verklaring van onwerkzaamheid van deze bedingen omdat hij vreest dat de rechter zal oordelen dat hij geen procesbelang heeft en de vordering alleen al op die grond zal afwijzen en de consument in de kosten verwijst.

- 41 Intussen is volgens de verwijzende rechter niet aangetoond dat verzoeksters een procesbelang hebben bij het instellen van een declaratoire vordering. Verzoeksters beroepen zich in dit verband enkel op de noodzaak om het bedrag van hun verplichtingen vast te stellen, en dus op omstandigheden die voor verzoeksters slechts van subjectieve betekenis zijn, en niet op een objectieve noodzaak om een juridisch geschil te beslechten. Bovenal beschikken verzoeksters evenwel over andere wegen om hun rechten in ruimere mate geldend te maken dan een declaratoire vordering. Wat hier van belang is, is het feit dat elk van verzoeksters reeds een deel van de vorderingen uit hoofde van de betwiste commissielonen en vergoedingen heeft betaald, terwijl het andere deel van de vorderingen onbetaald is gebleven en door Provident in haar vordering in reconventie van elk van verzoeksters wordt gevorderd. In deze situatie kan het afgeloste deel van deze schulden door elk van verzoeksters worden bekomen door middel van een vordering tot betaling op grond van een onverschuldigde betaling (artikel 405 k.c. juncto artikel 410 k.c.), zodat verzoeksters een vordering kunnen instellen die verder gaat dan een declaratoire vordering. Wat daarentegen het niet-betaalde deel van de vergoedingen en commissielonen betreft: deze zijn het voorwerp geworden van een gerechtelijke procedure omdat Provident vorderingen tot betaling in reconventie heeft ingesteld, waardoor verzoeksters (verweersters in reconventie) in het kader van de vorderingen in reconventie het oneerlijke karakter van de contractuele bedingen kunnen inroepen, terwijl het vonnis van de verwijzende rechter in dit verband het geschil tussen de partijen zal beslechten.
- 42 De **derde prejudiciële vraag** is een verwijzing naar een prejudiciële vraag die de Sąd Rejonowy w Siemianowicach Śląskich (rechter in eerste aanleg Siemianowice Śląskie, Polen) heeft gesteld in zijn beschikking van 10 november 2021 (zaaknummer voor het Hof van Justitie: C-717/21), die betrekking heeft op de mogelijkheid om contractuele bedingen als oneerlijk aan te merken waarin is bepaald dat de aflossing van termijnen alleen in contanten mogelijk is via een medewerker van Provident („adviseur”) tijdens de wekelijkse bezoeken van die adviseur aan de woonplaats van de kredietnemer. Dit contractuele beding wordt standaard gebruikt in de contracten van Provident en was ook opgenomen in punt 6.a van de door ZL en KU gesloten overeenkomsten. Hoewel verzoeksters de inhoud van deze bepaling niet hebben betwist, heeft de verwijzende rechter, die uitvoering heeft gegeven aan de krachtens richtlijn 93/13 op hem rustende verplichting om consumentenovereenkomsten op oneerlijke bedingen te onderzoeken, geoordeeld dat deze bepalingen als oneerlijk moeten worden aangemerkt.
- 43 Wat de redenen betreft om de contractuele bedingen als oneerlijk aan te merken, deelt de verwijzende rechter in wezen het standpunt van de Sąd Rejonowy w

Siemianowicach Śląskich in zijn beschikking van 10 november 2021. De verwijzende rechter is vooral van mening dat het voorbehoud dat de aflossingstermijnen van de lening enkel contant aan de werknemer van verweerster kunnen worden betaald en het ontbreken van de mogelijkheid om de aflossingstermijnen van de lening per bankoverschrijving te betalen in een tijdperk van giraal handelsverkeer, erop is gericht emotionele druk uit te oefenen op de consument om hem te dwingen zijn verplichtingen tijdig na te komen. Bovendien zijn deze bedingen, hoewel zij de voornaamste prestaties van de partijen omschrijven, niet duidelijk en begrijpelijk geformuleerd (artikel 4, lid 2, van richtlijn 93/13). Punt 6.a van de leningsovereenkomsten voorziet immers in betaling van de bedragen tijdens het bezoek van de werknemer van Provident aan de woonplaats van de consument, maar legt nergens het kader, de duur, de toelaatbare handelingen en dergelijke van de werknemer van de vennootschap in de woonplaats van de consument vast. Bovendien moet een verkoper die zich voorbehoudt om zich zodanig verregaand te mengen in het privéleven van een consument, deze consument volgens de verwijzende rechter op passende wijze in kennis stellen van (waarschuwen over) de mogelijk gevaarlijke gevolgen van een bezoek van een persoon in zijn woning, met name wanneer deze persoon in dienst is van de schuldeiser van de consument. Dergelijke waarschuwingen ontbraken daarentegen in de onderzochte overeenkomsten. Tegelijkertijd maken de betrokken bedingen deel uit van een tevoren door Provident opgestelde standaardovereenkomst en kon er dus niet afzonderlijk over worden onderhandeld (artikel 3, lid 2 van richtlijn 93/13).

- 44 De verwijzende rechter vraagt zich evenwel af wat de verdere gevolgen zijn van het feit dat de consument niet door voormelde bedingen gebonden zou zijn in het geval deze als oneerlijk worden aangemerkt, of de leningsovereenkomst kan voortbestaan zonder de oneerlijke bedingen (artikel 6, lid 1, van richtlijn 93/13) indien een beding uit de leningsovereenkomst dat in één enkele wijze van aflossing van de lening voorziet, als oneerlijk wordt aangemerkt. Het antwoord op deze vraag lijkt ontkennend te zijn, aangezien deze overeenkomsten, gelet op de schrapping van punt 6.a uit de in casu aan de orde zijnde leningsovereenkomsten, geen enkele regeling bevatten over de wijze waarop de kredietnemer de lening moet terugbetalen. Tegelijkertijd zou het onaanvaardbaar zijn om te concluderen dat de kredietnemer in die situatie eenvoudigweg wordt ontslagen van de verplichting om het bedrag van de lening terug te betalen, aangezien dat er in feite op zou neerkomen dat de leningsovereenkomst wordt omgezet in een schenkingsovereenkomst en dus in een overeenkomst van een geheel andere aard, die partijen ongetwijfeld niet hebben beoogd te sluiten.
- 45 Gelet op het voorgaande zou de enige manier om de betrokken leningsovereenkomsten van kracht te laten blijven ondanks het feit dat de contractuele bedingen in punt 6.a als oneerlijke contractuele bedingen worden aangemerkt, erin bestaan de inhoud van die overeenkomsten zodanig „aan te vullen” dat de consument de contractuele schulden per bankoverschrijving kan aflossen. Een dergelijke oplossing lijkt echter in strijd met artikel 6, lid 1, van richtlijn 93/13.

- 46 Het Hof heeft er echter herhaaldelijk op gewezen dat een oneerlijk beding in zijn geheel niet bindt, en niet alleen in het gedeelte dat oneerlijk is¹⁵, en dat het in de regel evenmin mogelijk is dat de rechter de inhoud van een oneerlijk beding herziet¹⁶ of dat beding uitlegt om het oneerlijke karakter ervan te verminderen¹⁷. Daarentegen kan een rechter een oneerlijk beding vervangen door een nationale bepaling van aanvullend recht, maar alleen indien de schrapping van het oneerlijke beding leidt tot de vernietiging van de gehele overeenkomst en uiterst nadelige consequenties heeft voor de consument¹⁸.
- 47 In de onderhavige zaken kunnen dergelijke negatieve gevolgen echter niet worden gevonden, aangezien de consumenten, indien de leningsovereenkomsten nietig zouden worden verklaard, enkel gehouden zouden zijn tot terugbetaling van het equivalent van de hoofdsom van de lening, zonder rente, commissielonen, vergoedingen en andere kosten, van welke aard ook. Volgens de verwijzende rechter moet de schrapping van contractuele bedingen zoals die in punt 6.a van de door ZL en KU gesloten leningsovereenkomsten in het licht van artikel 6, lid 1, van de richtlijn dan ook tot gevolg hebben dat die overeenkomsten in hun geheel nietig worden verklaard.

¹⁵ Arresten van 26 maart 2019, Abanca Corporación Bancaria en Bankia, C-70/17 en C-179/17, EU:C:2019:250, punt 64, en 29 april 2021, Bank BPH, C-19/20, EU:C:2021:341, punten 70 en 80.

¹⁶ Arresten van 14 juni 2012, Banco Español de Crédito, C-618/10, EU:C:2012:349, punten 69-73; 30 mei 2013, Asbeek Brusse en de Man Garabito, C-488/11, EU:C:2013:341, punten 57-58; 30 april 2014, Kásler en Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, punten 77-79; 21 januari 2015, Unicaja Banco en Caixabank, C-482/13, C-484/13, C-485/13 en C-487/13, EU:C:2015:21, punten 28 en 31-32; 21 april 2016, Radlinger en Radlingerová, C-377/14, EU:C:2016:283, punten 97-98; 21 december 2016, Gutiérrez Naranjo e.a., C-154/15, C-307/15 en C-308/15, EU:C:2016:980, punten 57 en 60; 7 augustus 2018, Banco Santander en Escobedo Cortés, C-96/16 en C-94/17, EU:C:2018:643, punt 73; 13 september 2018, Profi Credit Polska, C-176/17, EU:C:2018:711, punt 41; 26 maart 2019, Abanca Corporación Bancaria en Bankia, C-70/17 en C-179/17, EU:C:2019:250, punten 53-54; 7 november 2019, Kanyeba, C-349/18-C-351/18, EU:C:2019:936, punt 67; 3 maart 2020, Gómez del Moral Guasch, C-125/18, EU:C:2020:138, punten 59-60; 25 november 2020, Banca B., C-269/19, EU:C:2020:954, punten 30-31; 27 januari 2021, Dexia Nederland, C-229/19 en C-289/19, EU:C:2021:68, punten 63-64; 29 april 2021, Bank BPH, C-19/20, EU:C:2021:341, punten 67-68, en 18 november 2021, A. S.A., C-212/20, EU:C:2021:934, punten 68-69 en 71.

¹⁷ Arrest van 18 november 2021, A. S.A., C-212/20, EU:C:2021:934, punt 79.

¹⁸ Arresten van 30 april 2014, Kásler en Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, punten 80-85; 21 januari 2015, Unicaja Banco en Caixabank, C-482/13, C-484/13, C-485/13 en C-487/13, EU:C:2015:21, punt 33; 7 augustus 2018, Banco Santander en Escobedo Cortés, C-96/16 en C-94/17, EU:C:2018:643, punt 74; 20 september 2018, OTP Bank en OTP Factoring, C-51/17, EU:C:2018:750, punten 60-61; 14 maart 2019, Dunai, C-118/17, EU:C:2019:207, punt 54; 26 maart 2019, Abanca Corporación Bancaria, C-70/17 en C-179/17, EU:C:2019:250, punten 56-59 en 64; 3 oktober 2019, Dziubak, C-260/18, EU:C:2019:819, punten 48-49, 58-59; 7 november 2019, Kanyeba e.a., C-349/18-C-351/18, EU:C:2019:936, punt 70; 3 maart 2020, Gómez del Moral Guasch, C-125/18, EU:C:2020:138, punten 61-64, en 25 november 2020, Banca B., C-269/19, EU:C:2020:954, punten 32-34.